

بررسی رابطه تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم

متوسطه شهرستان گنبد کاووس

نجف طهماسبی پور^۱، صادق نصری^۲، عبدالکریم محمدی^۳

۱. دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).
۲. دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.
۳. کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره سوم، شماره دوازدهم، زمستان ۱۴۰۰، صفحات ۲۴-۳۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه بود. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از حیث اجرا جزء پژوهش‌های توصیفی از نوع همبستگی بوده که در آن محقق به بررسی رابطه میان متغیرها پرداخته است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر پایه دهم نظری شهرستان گنبد کاووس با تعداد ۱۷۵۰ نفر بود که از میان آن‌ها تعداد ۳۹۰ نفر با استفاده از روش کلان به‌عنوان حجم نمونه مشخص شدند. از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای جهت تعیین نمونه موردپژوهش استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌های خودپنداره لی یووانگ (۲۰۰۵)، مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) و مطلوبیت اجتماعی کراون و مارلو (۱۹۹۶) بود. برای توصیف داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، انحراف استاندارد و نمودار) و در بخش استنباط آماری از آزمون رگرسیون استفاده شد. نتایج یافته نشان داد تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی رابطه مثبت و معناداری دارند.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری، خودپنداره تحصیلی، مطلوبیت اجتماعی.

مقدمه

از جمله چالش‌های پیشروی نظام آموزشی هر کشوری، مواجهه با دانش‌آموزانی است که به دلیل شرایط نامطلوب اجتماعی، خانوادگی، اقتصادی و آموزشی درخطر افت تحصیلی قرار دارند. در خصوص این چالش، موضوعی که مطرح می‌شود، چگونگی برخورد با مسئله به‌طور موفقیت‌آمیز است. همچنین دانش‌آموزان، اغلب با مسائل پیچیده اجتماعی، خانوادگی و تحصیلی مواجه هستند که می‌تواند مانع از موفقیت تحصیلی آن‌ها شده و حتی آن‌ها را در معرض شکست تحصیلی قرار دهد. با این وجود، برخی از دانش‌آموزان، بدون توجه به چالش‌ها و شرایط نامطلوب به موفقیت‌هایی دست پیدا می‌کنند، اما دانش‌آموزانی دیگر نیز با همان شرایط، با افت تحصیلی مواجه شده و حتی از تحصیل بازمی‌مانند، این تفاوت می‌تواند متأثر از عواملی نظیر خودپنداره تحصیلی^۱، میزان تاب‌آوری^۲ باشد. خودپنداره تحصیلی عبارت از نگرش کلی فرد نسبت به توانایی‌های خویش در رابطه با یادگیری آموزشگاهی است (میکاییلی، قلی‌زاده و افروز، ۱۳۹۱). خودپنداره نقش مهمی در یکپارچه‌سازی کارکرد انسان دارد. کودک همچنان که رشد می‌کند، تجارب بیشتری به دست می‌آورد و پنداشت‌های شخصی را از خود به‌عنوان یک فرد، رشد و گسترش می‌دهد. بعلاوه، این پنداشت‌ها که در ارتباط با دیگران ساخته می‌شوند، می‌تواند برکنش و گزینش افراد اثر بگذارد. ازاین‌رو روانشناسان خودپنداره را دارای نیرویی انگیزشی می‌دانند (محسنی، ۱۳۷۵)، به‌طوری‌که آق (۱۳۹۳) در پژوهشی که به بررسی رابطه منبع کنترل رفتار و خودپنداره با انگیزش پیشرفت در بین دانش‌آموزان دبیرستان شهرستان گنبدکاووس انجام داد، به این نتیجه رسید که بین منبع کنترل رفتار و خودپنداره با انگیزش پیشرفت رابطه معنی‌داری وجود دارد. از طرفی مفهوم خودپنداره تحصیلی، شاخص تصور دانش‌آموز از خویش در رابطه با مقایسه‌ی پیشرفت سایر یادگیرندگان درکلاس و مدرسه است که خود به آن تعلق دارد، این مفهوم خود، بدون شک مبتنی بر بازخوردی است که دانش‌آموز در رابطه با کارهای آموزشگاهی خویش از نمرات آزمون، قضاوت معلمان، والدین و همسالان خود دریافت می‌کند. در این موارد هرچه دانش‌آموز شواهد بیشتری دریافت کند، مفهوم خود پنداره تحصیلی او، بهتر می‌تواند پیشرفت تحصیلی‌اش را پیش‌بینی کند، مگر اینکه تغییرات مهم‌تری در دانش‌آموز و آموزشگاه پدید آید (سیف، ۱۳۸۷). بر این اساس، خودپنداره تحصیلی به مفاهیمی از خود در زمینه موضوعی ویژه مانند ادبیات، ریاضیات و علوم دسته‌بندی می‌شود. خودپنداره غیر تحصیلی نیز شاخه‌هایی نظیر خودپنداره اجتماعی، عاطفی و فیزیکی را در برمی‌گیرد. در این الگو خودپنداره به‌صورت سازمان‌یافته، چندوجهی (مانند پذیرش اجتماعی، نقش فیزیکی، توانایی‌ها و ورزش) و سلسله‌مراتبی است که خودپنداره کلی در آن پایدار است، برخی سطوح آن وابسته به موقعیت و کم پایدارتر است که با رشد کودک، خودپنداره‌ی او نیز افزایش می‌یابد (مارتین و مارش^۳، ۲۰۰۶). الگویی چندوجهی و سلسله‌مراتبی به این موضوع اشاره می‌کند که اگر در تحقیقات آموزشی به‌جای مفهوم خودپنداره کلی، خودپنداره در حوزه‌های ویژه مانند خودپنداره تحصیلی در نظر گرفته شود، نتایج قابل‌اعتمادتر و ارتباط نزدیک‌تری مشاهده خواهد شد (محسنی، ۱۳۷۵). گذشته از این، یکی از موضوعاتی که به‌تازگی وارد حوزه‌ی تعلیم و تربیت شده است، توجه به تاب‌آوری

^۱Academic Self-Concept^۲Resilience^۳Martin & Marsh

تحصیلی^۱ دانش‌آموزان است. موفقیت دانش‌آموزان در مواجهه با شرایط نامطلوب در طول تحصیل به پدیده تاب‌آوری مرتبط است. تاب‌آوری در مفهوم کلی، اشاره به فرآیند و ظرفیتی از سازگاری موفقیت‌آمیز با وجود شرایط نامطلوب دارد (مارتین و مارش، ۲۰۰۶). تاب‌آوری تأثیر مهمی در ابعاد زندگی تحصیلی دانش‌آموزان دارد، در این راستا ابراهیمی (۱۳۹۰) ضمن انجام تحقیقی با عنوان بررسی رابطه تاب‌آوری و هوش هیجانی با سازگاری (عاطفی، اجتماعی، تحصیلی) در بین دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های شهر تهران، بدین نتیجه رسید که تاب‌آوری نقش مثبتی در سازگاری دانش‌آموزان در ابعاد مختلف تحصیلی دارد. در سنین نوجوانی، نوجوانان به رفاقت و دوستی با همسالان، تعامل گروهی و پذیرش در جمع دوستان اهمیت فراوانی می‌دهند. در این سال‌ها دوستی‌ها استحکام یافته و به شکل‌های مختلف رفاقت، صمیمیت، احساس تعلق به گروه، زنده‌دلی و جنب‌وجوش خود را نشان می‌دهد. در حقیقت، عوامل اجتماعی زیادی از جمله: رفتار گروهی، پذیرش همسالان، نقش‌های اجتماعی، نظام‌های قدرت و سازمان مدرسه تأثیر فراوانی بر امر یادگیری و پیشرفت شاگردان باقی می‌گذارند، چون تحصیل و یادگیری در محیط اجتماعی رخ می‌دهد، درواقع یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، ایجاد شرایط مناسب به منظور دستیابی به بالاترین پیشرفت تحصیلی است. اگر نوجوان در جمع همکلاسان خود فاقد جایگاه اجتماعی مطلوب و منزلت متناسب با آنچه که گمان می‌کند، باشد، کارکرد اصلی وی یعنی کسب دانش و پیشرفت تحصیلی مختل می‌شود. از طرفی، فرد به دلیل اینکه درمی‌یابد که مورد توجه و علاقه‌ی افراد دیگر نمی‌باشد، تمایل به انزوا و تنهایی پیدا می‌کند و از میزان ارتباطات اجتماعی خود تا حد زیادی می‌کاهد. همین حالت گوشه‌گیری و گریز از دیگران، به تدریج تصورات منفی از خود، احساس عدم کارایی و بی‌کفایتی همراه با کاهش در عزت‌نفس را در فرد شکل می‌دهد و در نتیجه خود را ناتوان از مواجهه با مشکلات و حل آن‌ها می‌بیند (نجاریان و ابراهیمی، ۱۳۶۹). اجتماعی شدن، یک فرایند دوجانبه‌ی ارتباطی میان فرد و جامعه است و در طول حیات انسان این فرایند در دو مقوله‌ی یادگیری و یاد دادن ادامه می‌یابد (آذین و موسوی، ۱۳۹۱). با توجه به فرایند اجتماعی شدن و مراحل این فرایند، دوره‌ی کودکی را فشرده‌ترین دوره‌ی اجتماعی شدن و یکی از مهم‌ترین دوره‌های رشد شخصیت می‌دانند. چون بسیاری از قابلیت‌های کودک در همین دوران پیریزی می‌شود. یکی از این قابلیت‌ها، مقبولیت و پذیرش اجتماعی می‌باشد که اشارتی است به گرایش به پاسخ دادن به شیوه‌ای است که فرد بهتر به نظر دیگران برسد (راگوزینو^۲، ۲۰۰۹). با توجه به این موضوع که حس مطلوبیت اجتماعی^۳ در حفظ و ارتقاء جایگاه اجتماعی و تحصیلی دانش‌آموزان نقش مؤثری دارد، بررسی عواملی که می‌توانند با آن در ارتباط باشند، زمینه را برای کمک به توسعه و گسترش این حس فراهم می‌کند. مرکزی (۱۳۹۴) رابطه مطلوبیت اجتماعی و خودکارآمدی با میزان شادکامی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد واحد کرمان بررسی کرده بود. بدین نتیجه دست‌یافت که مطلوبیت اجتماعی با خودکارآمدی و شادکامی همبستگی مثبت و معناداری دارد. آلبوغيش، نیکنام، نوروزی فر و نوروزی فر (۱۳۹۴) در تحقیقی به‌عنوان تعیین نقش مطلوبیت اجتماعی، سلامت روانی و خودکارآمدی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان عادی و تیزهوش انجام داده بودند. تحلیل رگرسیون چندمتغیری نشان داد

^۱ Academic Resilience^۲ Ragozzino^۳ Social desirability

که حدود ۱۲ درصد واریانس مربوط به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تیزهوش توسط متغیرهای مطلوبیت اجتماعی، سلامت روانی و خودکارآمدی تبیین می‌شود در صورتی که در دانش‌آموزان عادی این مقدار حدود ۳۱ درصد بود. کوهن، فردیکسون، براون، میکلز و کونوی^۱ (۲۰۰۹) با بررسی دانش‌آموزان نشان دادند که هیجان‌های مثبت، افزایش تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند. با مرور مطالعات گذشته، در زمینه رابطه تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مقبولیت اجتماعی، پژوهش‌های معتبری که این متغیرها را در ارتباط با هم مورد مطالعه قرار دهد، یافت نشد. با این وجود مسئله اصلی در این پژوهش این است که آیا بین تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه رابطه‌ای وجود دارد؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از حیث اجرا جزء تحقیقات توصیفی و از نوع طرح‌های همبستگی بود که در آن محقق به بررسی رابطه میان متغیرها پرداخت. در این تحقیق برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای (برای مبانی نظری) و پرسشنامه‌های خودپنداره تحصیلی^۲ (ASCQ)، مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون^۳، آزمون مطلوبیت اجتماعی کراون و مارلو^۴ ۱۹۶۰ استفاده شد. جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه دانش‌آموزان پسر پایه دهم نظری دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ با تعداد ۱۷۵۰ نفر بود. از بین این دانش‌آموزان، با استفاده از روش کلان^۵ (۲۰۰۵) بدین صورت که برای هر آیتم یا سؤال پرسشنامه (۲/۵ تا ۵ نفر) در نظر گرفته می‌شود. با توجه به اینکه تعداد سؤالات پرسشنامه‌ها مجموعاً ۷۸ سؤال بود (۷۸×۵=۳۹۰)، لذا ۳۹۰ نفر دانش‌آموز پسر پایه دهم نظری دوره دوم متوسطه به عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شدند، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای این تعداد دانش‌آموز انتخاب شدند. برای نمونه‌گیری ابتدا اسامی تمامی مدارس شهرستان را نوشته و از بین آن‌ها به طور تصادفی ۶ مدرسه برای اجرای پرسشنامه انتخاب شدند و از هر مدرسه ۳ کلاس به شکل تصادفی انتخاب شدند که در کل ۱۸ کلاس ۲۲ نفری بود؛ که در اصل نمونه ۳۹۶ نفر بود که ۶ نفر افت آزمودنی داشت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو بخش آمار توصیفی برای گزارش توصیفی داده‌ها که شامل فراوانی، میانگین هستند استفاده شد و برای استنباط داده‌ها از آزمون‌های آماری همبستگی واریانس و رگرسیون استفاده شد.

^۱ Cohen, Frdikson, Bravon, Micles, Convy

^۲ Academic self-concept

^۳ Connor & Davidson Resilience Scale

^۴ Crown and Marlowe social utility test

^۵ Klein

ابزار پژوهش

پرسشنامه‌های خودپنداره تحصیلی (ASCQ): این پرسشنامه توسط لی یو و وانگ^۱ (۲۰۰۵) با مراجعه به مقیاس عزت نفس تحصیلی (باتل^۲، ۱۹۸۱)، خودپنداره تحصیلی (مارش، رلیچ و اسمیت^۳، ۱۹۸۳) و مقیاس وضعیت تحصیلی و کلی (پریز و هریس^۴، ۱۹۶۴) طراحی شده است. ۱۶ گویه از ابزارهای ذکرشده انتخاب شد و ۴ گویه‌ی دیگر توسط فهم و درک کلی دانش‌آموزان و متن فرهنگی موجود در سنگاپور طراحی شد. گویه‌ها شامل پاسخ‌های مثبت و منفی می‌شود (مارش، بارنس، گرانیس و تیدمن^۵، ۱۹۸۴). نسخه اصلی پرسشنامه خودپنداره‌ی تحصیلی لی یو و وانگ (۱۹۸۴) شامل دو خرده مقیاس می‌باشد: زیر مقیاس "اعتماد تحصیلی" (۱۰ گویه) و زیر مقیاس "تلاش تحصیلی" (۱۰ گویه). خرده مقیاس اعتماد تحصیلی، احساسات و ادراکات دانش‌آموزان را درباره‌ی صلاحیت تحصیلی آن‌ها اندازه‌گیری می‌کند. خرده مقیاس تلاش تحصیلی، تعهد (سرپرردگی) و درگیری و علاقه به کار در مدرسه را اندازه می‌گیرد. شیوه‌ی نمره‌گذاری به صورت ۴ درجه‌ای می‌باشد. (بلی همیشه، نمره‌ی ۴) و (خیر همیشه، نمره‌ی ۱). گویه‌های فرد (۱، ۳، ۵، ۷، ۹، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۷ و ۱۹) خرده مقیاس اعتماد تحصیلی را تشکیل می‌دهند. گویه‌های زوج (۲، ۴، ۶، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۴، ۱۶، ۱۸ و ۲۰) تلاش تحصیلی را اندازه‌گیری می‌کنند. در این پرسشنامه نمرات دامنه‌ای از ۲۰ تا ۸۰ دارند. شایان ذکر است که در این پرسشنامه سؤالات (۲، ۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۷ و ۲۰) به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. پایایی پرسشنامه‌ی خودپنداره‌ی تحصیلی در این پژوهش ۸۷٪ به دست آمد. گوروئی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در پژوهش خود روایی و پایایی این پرسشنامه را مورد محاسبه قرار داده‌اند و پایایی پرسشنامه‌ی مذکور را با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۶۷ گزارش کرده‌اند.

مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون: این پرسشنامه را کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب‌آوری تهیه کردند. بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی این مقیاس در شش گروه، جمعیت عمومی، مراجعه‌کنندگان به بخش مراقبت‌های اولیه، بیماران سرپایی روان‌پزشکی، بیماران با مشکل اختلال اضطراب فراگیر و دو گروه از بیماران استرس پس از سانحه انجام شده است. تهیه‌کنندگان این مقیاس بر این باورند که این پرسشنامه به‌خوبی قادر به تفکیک افراد تاب آور از غیرتاب‌آور در گروه‌های بالینی و غیربالینی بوده و می‌تواند در موقعیت‌های پژوهشی و بالینی مورد استفاده قرار گیرد. پرسشنامه تاب‌آوری کونور و دیویدسون ۲۵ عبارت دارد که در یک مقیاس لیکرتی بین صفر (کاملاً نادرست) تا پنج (همیشه درست) نمره‌گذاری می‌شود. کونور و دیویدسون ضریب آلفای کرونباخ مقیاس تاب‌آوری را ۰/۸۹ گزارش کرده‌اند. همچنین ضریب پایایی حاصل از روش بازآزمایی در یک فاصله ۴ هفته‌ای ۰/۸۷ بوده است. این مقیاس در ایران توسط محمدی (۱۳۸۴) هنجاریابی شده است. وی برای تعیین پایایی مقیاس تاب‌آوری کونور و دیویدسون از روش آلفای کرونباخ بهره گرفته و ضریب پایایی ۰/۸۹ را گزارش کرده است.

¹ Li Yu and Wang² Battle³ Marsh, Ralich and Smith⁴ Prize and Harris⁵ Marsh, Barnes, Granis and Tidman

اعتبار خارجی: نمرات مقیاس تاب آوری کونور و دیویدسون با نمرات مقیاس سرسختی کوباسا^۱ همبستگی مثبت معنادار و با نمرات مقیاس استرس ادراک شده و مقیاس آسیب پذیری نسبت به استرس شیهان^۲ همبستگی منفی معناداری داشتند که این نتایج حاکی از اعتبار همزمان این مقیاس است. برای تعیین روایی این مقیاس نخست همبستگی هر عبارت با نمره کل مقوله محاسبه و سپس از روش تحلیل عاملی بهره گرفته شد. محاسبه همبستگی هر نمره با نمره کل به جز عبارت ۳، ضریب های بین ۰/۴۱ تا ۰/۶۴ را نشان داد. سپس عبارات مقیاس به روش مؤلفه های اصلی مورد تحلیل عاملی قرار گرفتند. پیش از استخراج عوامل بر پایه ماتریس همبستگی عبارات، دو شاخص KMO و آزمون کرویت بارتلت محاسبه شدند. مقدار KMO برابر ۰/۸۷ و مقدار خی دو در آزمون بارتلت برابر ۵۵۵۶/۲۸ بود که هر دو شاخص کفایت شواهد برای انجام تحلیل عاملی را نشان دادند. در پژوهشی که توسط سامانی، جوکار و صحراگرد در بین دانشجویان صورت گرفت، پایایی آن را ۰/۹۳ گزارش کردند و روایی (به روش تحلیل عوامل و روایی همگرا و واگرا) توسط سازندگان آزمون در گروه های مختلف عادی و در خطر احراز گردید. پایایی پرسشنامه ی تاب آوری در این پژوهش نیز ۰/۹۲ به دست آمد.

آزمون مطلوبیت اجتماعی کراون و مارلو ۱۹۶۰: این آزمون دارای ۳۳ ماده است. نمره کل آن بر مبنای پاسخ های صحیح و غلط هر ماده مشخص می شود. افرادی که نمره آنان صفر تا هشت است، کسانی هستند که از مطلوبیت اجتماعی کمتری برخوردارند و احتمالاً مورد طرد قرار می گیرند، نمره ۹ تا ۱۹ افرادی را مشخص می کند که مطلوبیت اجتماعی آنان در حد متوسط است و رفتارهای آنان با قواعد و هنجارهای اجتماعی مطابقت دارد. افرادی که نمره های آن ها ۲۰ تا ۳۳ است، رفتار واقعی آن ها با قواعد و هنجارهای اجتماعی از تطابق بالایی برخوردار است. ضریب اعتبار این آزمون با روش اجرای مجدد ۰/۸۰ بوده است و از نظر روایی این آزمون با سایر ابزارهای روان شناختی که برای اندازه گیری مطلوبیت اجتماعی طراحی شده است، همبستگی بالا و قابل قبول نشان داده است (گنجی، ۱۳۸۴). در پژوهش سرمدی سلطان و دیگران ضریب اعتبار این آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۴ گزارش شده است. در این پژوهش نیز با استفاده از آلفای کرونباخ پایایی این آزمون ۰/۸۴ به دست آمد.

یافته ها

جدول ۱. نتایج آزمون کلموگوروف-اسمیرنوف

متغیر	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
تاب آوری	۰/۰۵۵	توزیع داده ها نرمال است
خودپنداره تحصیلی	۰/۰۶۲	توزیع داده ها نرمال است
مطلوبیت اجتماعی	۰/۰۵۱	توزیع داده ها نرمال است

با توجه به جدول (۱) سطح معنی داری آزمون نرمالیت متغیرهای تحقیق بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد؛ یعنی توزیع داده ها در این نمونه آماری نرمال است، به همین علت برای آزمون فرضیه های تحقیق از آزمون رگرسیون و واریانس استفاده می شود.

^۱ Cobasa

^۲ Shihan

جدول ۲. نتایج آزمون رگرسیون بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی

ضریب همبستگی	R^2 (ضریب تعیین)	ضریب تعیین اصلاح شده	انحراف استاندارد	آزمون دوربین- واتسون
۰/۸۲۱	۰/۶۷۴	۰/۶۷۲	۰/۲۴۲۷۱	۱/۸۹۳

ضریب همبستگی بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان (۰/۸۲۱) می باشد. بنابراین فرض اصلی تحقیق تأیید می گردد، یعنی بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس رابطه معنی دار وجود دارد. یکی از مفروضاتی که در رگرسیون مدنظر قرار می گیرد، استقلال خطاها (تفاوت بین مقادیر واقعی و مقادیر پیش بینی شده توسط معادله رگرسیون) از یکدیگر است. در صورتی که فرضیه استقلال خطاها رد شود و خطاها با یکدیگر همبستگی داشته باشند امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین - واتسون استفاده می شود؛ و مقدار قابل قبول آزمون دوربین - واتسون بین ۱/۵ تا ۲/۵ است.

بر اساس جدول (۲) ضریب تعیین ۰/۶۷۴ می باشد و آماره دوربین- واتسون در محدوده ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، بنابراین فرضیه استقلال خطاها تأیید می شود (می توان از رگرسیون استفاده کرد) و با توجه به ضریب تعیین، متغیرهای تاب آوری و خودپنداره تحصیلی می توانند ۶۷/۴ درصد از تغییرات متغیر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس را پیش بینی نمایند.

جدول ۳. نتایج آزمون واریانس بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
رگرسیونی	۴۷/۱۶۱	۲	۲۳/۵۸۱	۴۰۰/۲۹۱	۰/۰۰۰ ^b
باقیمانده	۲۲/۷۹۸	۳۸۷	۰/۰۵۹		
کل	۶۹/۹۵۹	۳۸۹			

با توجه به جدول (۳) مقدار F که از تقسیم میانگین مربعات رگرسیونی بر میانگین مربعات باقیمانده به دست می آید برابر با ۴۰۰/۲۹۱ است که این مقدار با درجه آزادی ۲ در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار گردیده و این سطح از ۰/۰۵ کمتر می باشد؛ بنابراین نتیجه می گیریم که تاب آوری و خودپنداره تحصیلی بر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس تأثیر دارند.

جدول ۴. نتایج آزمون رگرسیون بین تاب آوری و مطلوبیت اجتماعی

ضریب همبستگی	R^2 (ضریب تعیین)	ضریب تعیین اصلاح شده	انحراف استاندارد	آزمون دوربین- واتسون
۰/۸۱۴ ^a	۰/۶۶۳	۰/۶۶۲	۰/۲۴۶۴۸	۱/۹۵۳

ضریب همبستگی بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان (۰/۸۱۴) می باشد. بنابراین بین تاب آوری و مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس رابطه معنی دار وجود دارد. بر اساس جدول (۴) ضریب تعیین ۰/۶۶۳ می باشد و آماره دوربین- واتسون در محدوده ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، بنابراین فرضیه استقلال خطاها تأیید می شود (می توان از رگرسیون استفاده کرد) و با توجه به ضریب تعیین، متغیر تاب آوری می تواند ۶۶/۳ درصد از تغییرات متغیر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاووس را پیش بینی نماید.

جدول ۵. نتایج آزمون واریانس بین تاب آوری با مطلوبیت اجتماعی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
رگرسیونی	۴۶/۳۸۶	۱	۴۶/۳۸۶	۷۶۳/۵۱۳	۰/۰۰۰ ^b
باقیمانده	۲۳/۵۷۳	۳۸۸	۰/۰۶۱		
کل	۶۹/۹۵۹	۳۸۹			

با توجه به جدول (۵) مقدار F که از تقسیم میانگین مربعات رگرسیونی بر میانگین مربعات باقیمانده به دست می آید برابر با ۷۶۳/۵۱۳ است که این مقدار با درجه آزادی ۱ در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار گردیده و این سطح از ۰/۰۵ کمتر می باشد؛ بنابراین نتیجه می گیریم که تاب آوری بر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاوس تأثیر دارد.

جدول ۶. نتایج آزمون رگرسیون بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی

ضریب همبستگی	(ضریب تعیین) R^2	ضریب تعیین اصلاح شده	انحراف استاندارد	آزمون دوربین - واتسون
۰/۷۷۹ ^a	۰/۶۰۷	۰/۶۰۶	۰/۲۶۶۲۱	۱/۸۲۷

ضریب همبستگی بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان به ترتیب (۰/۷۷۹) می باشد. بنابراین فرضیه فرعی دوم تحقیق تأیید می گردد، یعنی بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاوس رابطه معنی دار وجود دارد.

بر اساس جدول (۶) ضریب تعیین ۰/۶۰۷ می باشد و آماره دوربین - واتسون در محدوده ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد، بنابراین فرضیه استقلال خطاها تأیید می شود (می توان از رگرسیون استفاده کرد) و با توجه به ضریب تعیین، متغیر خودپنداره تحصیلی می تواند ۶۰/۷ درصد از تغییرات متغیر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاوس را پیش بینی نماید.

جدول ۷. نتایج آزمون واریانس بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
رگرسیونی	۴۲/۴۶۲	۱	۴۲/۴۶۲	۵۹۹/۱۶۲	۰/۰۰۰ ^b
باقیمانده	۲۷/۴۹۷	۳۸۸	۰/۰۷۱		
کل	۶۹/۹۵۹	۳۸۹			

با توجه به جدول (۷) مقدار F که از تقسیم میانگین مربعات رگرسیونی بر میانگین مربعات باقیمانده به دست می آید برابر با ۵۹۹/۱۶۲ است که این مقدار با درجه آزادی ۱ در سطح ۰/۰۰۰ معنی دار گردیده و این سطح از ۰/۰۵ کمتر می باشد؛ بنابراین نتیجه می گیریم که خودپنداره تحصیلی بر مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاوس تأثیر دارد.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش بررسی رابطه تاب آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه شهرستان گنبدکاوس بود. فرضیه اول پژوهش که به عنوان فرضیه اصلی منظور شده، این بود که بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی دانش آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معنی دار وجود دارد. برای تحلیل این فرضیه از آزمون رگرسیون استفاده شد؛ بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون رگرسیون می توان گفت بین تاب آوری و خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی رابطه

مستقیم و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه اصلی تحقیق تأیید می‌گردد، یعنی بین تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی با مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معنی‌دار وجود دارد و افزایش تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی سبب افزایش مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود. این نتایج با یافته‌های پژوهشی دارتون و همکاران (۲۰۰۹)؛ با بخشی از پژوهش جایسول و دیگران (۲۰۱۷) و کوهن و همکاران (۲۰۰۹) همسو می‌باشد.

برای تفسیر و تبیین این فرض پژوهش می‌توان چنین استدلال کرد که هر چه خودپنداره که به‌نوعی ایمان به توانایی‌های فردی خود در برخورد با مسائل روزمره اعم از تحصیلی و اجتماعی است بیشتر باشد مسلماً از لحاظ اجتماعی نیز از سوی گروه‌های جمعی (خانواده، همکلاسان، دوستان و غیره) موردپذیرش بوده و از مطلوبیت ویژه‌ای برخوردار خواهند بود. از سوی دیگر تاب‌آوری هم که اشارتی است به قدرت و استقامت خود در مقابل مشکلات روانی، اجتماعی و حتی جسمانی به نسبت بالا بودن و رشد خودپنداره و به میزان قابل‌توجهی با ارتقاء مطلوبیت اجتماعی افزایش می‌یابد. در نتیجه فردی که از خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی بالایی برخوردار باشد، توان تاب‌آوری بیشتری نیز خواهد داشت. وجود رابطه میان این سه متغیر در تحقیقات مختلف که به برخی از آن‌ها اشاره شد نیز نمایانگر این ادعاست. علاوه بر این، این ارتباط سه سویه نشان می‌دهد برخی از ویژگی‌های روان‌شناختی انسان که خاصیت درون‌ذاتی دارند می‌توانند در ارتباط با همدیگر تأثیر مثبتی در روند رشد و پیشرفت تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشند.

همان‌طور که گفته شد، مطلوبیت اجتماعی یک دانش‌آموز در میان گروهی که به آن تعلق‌خاطر دارد باعث می‌شود که جایگاه خاصی در میان آن گروه به وی داده شود که این موضوع باعث می‌گردد که خودپنداره که همان ایمان به توانایی و ارزش وجودی خویش است به نهایت مطلوب خود برسد که این امر نیز در جای خود موجب ارتقای نیروی تاب‌آوری که خود توانایی مقابله و تحمل در برابر مشکلات اجتماعی، فردی و یا تحصیلی است، می‌گردد.

فرضیه فرعی اول پژوهش این بود که بین تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به نتایج همبستگی که در تحلیل داده‌های مربوط به این فرضیه استفاده شد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون فرضیه می‌توان گفت: بین تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه فرعی دوم تأیید می‌گردد، یعنی بین تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معنی‌دار وجود دارد؛ و افزایش تاب‌آوری سبب افزایش مطلوبیت اجتماعی می‌شود. همچنین ضریب همبستگی بین تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان (۰/۸۲۷) می‌باشد. این یافته با بخشی از یافته‌های ترکاشوند (۱۳۹۴)؛ مرکزی (۱۳۹۴) و که بدین نتیجه رسیدند افزایش تاب‌آوری مطلوبیت اجتماعی را پیش‌بینی می‌کند، همخوانی دارد.

در تبیین این فرضیه می‌توان چنین استدلال نمود که هر چه تاب‌آوری یک فرد در مسائل و مشکلات زیاد باشد آن فرد می‌تواند در حل آن‌ها موفقیت بیشتری کسب کرده و در جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند (مدرسه، خانواده، محل و غیره) از صلابت بیشتری برخوردار بوده و این امر در جایگاه خود به پذیرش و مطلوبیت خود در جامعه کمک می‌کند. این است که وجود تاب‌آوری در دانش‌آموزان موردپژوهش نشان می‌دهد که این دانش‌آموزان از مطلوبیت اجتماعی بالایی نیز برخوردارند یا به عبارت بهتر، بین

تاب‌آوری و مطلوبیت اجتماعی رابطه وجود دارد. پژوهش‌های دیگر که به برخی از آن‌ها اشاره شد نیز مؤید چنین رابطه‌ای بوده‌اند. از این گذشته عامل تاب‌آوری به‌عنوان یک نیروی مقاومت در برابر مشکلات عمل می‌کند و در دانش‌آموزی که این عامل روانی و اجتماعی نمود داشته باشد می‌تواند مانند الگو و سرمشقی برای گروه همسالان و همکلاسی‌ها خویش باشد و در حل مشکلات و مسائل تحصیلی آنان نیز نقش مثبت ایفا کند که این امر نیز در جای خود باعث رشد و ارتقای مطلوبیت اجتماعی او می‌شود.

فرضیه فرعی دوم پژوهش این بود بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معنی‌دار وجود دارد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از آزمون رگرسیون می‌توان گفت: بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه فرعی سوم تأیید می‌گردد، یعنی بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوره دوم متوسطه رابطه معنی‌دار وجود دارد و افزایش خودپنداره تحصیلی سبب افزایش مطلوبیت اجتماعی می‌شود. یافته‌های این فرضیه با یافته‌های پژوهشی آلبوغیش و دیگران (۱۳۹۴)؛ مرکزی (۱۳۹۴) که همگی بدین نتیجه رسیدند که بین خودپنداره و مطلوبیت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد همخوانی دارد.

پیش‌ازاین در تبیین فرضیه‌های قبل اندکی پیرامون جایگاه خودپنداره و ارتباط آن با میزان مطلوبیت اجتماعی بحث کردیم. در این قسمت نکته‌ای می‌افزاییم و آن اینکه هرگاه دانش‌آموزی از خودپنداره تحصیلی بالایی برخوردار باشد، از لحاظ تحصیلی نیز پیشرفت بهتری خواهد داشت. از طرف دیگر با ارتقاء تحصیلی فرد در نزد دیگران (خانواده، جامعه و همکلاسی‌ها) از پذیرش بالایی برخوردار خواهد شد و همین پذیرش خود مطلوبیت اجتماعی دانش‌آموز را بهبود می‌بخشد و باعث می‌شود که خودپنداره تحصیلی نیز در جای خود رشد بیشتری پیدا کند. در این راستاست که می‌توان گفت که بین خودپنداره تحصیلی و مطلوبیت اجتماعی رابطه‌ای دوسویه و مثبت وجود دارد و با رشد یکی دیگری نیز ارتقاء می‌یابد.

منابع

- آذین، احمد و موسوی، سید محمود (۱۳۹۰). بررسی نقش عوامل آموزشی بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان فریدونشهر. جامعه‌شناسی کاربردی، ۱(۲۲)، ۱۸۳-۲۰۰.
- آق؛ جمشید (۱۳۹۳). بررسی رابطه منبع کنترل رفتار و خودپنداره با انگیزش پیشرفت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید رجایی تهران.
- آلبوغیش، نیکنام (۱۳۹۴). تعیین نقش مطلوبیت اجتماعی، سلامت روانی و خودکارآمدی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان عادی و تیزهوش. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- ابراهیمی، انیسه. (۱۳۹۰). بررسی رابطه تاب‌آوری و هوش هیجانی با سازگاری (عاطفی، اجتماعی، تحصیلی) در بین دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی تهران
- ترکاشوند، زینب (۱۳۹۴). مقایسه خودکارآمدی، خودپنداره، تاب‌آوری و کیفیت زندگی در بین مادران فرزندان استثنایی با مادران فرزندان عادی شهرستان نهاوند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۷). روانشناسی پرورشی نوین. تهران: نشر روان.

- فروغ زاده، محمد (۱۳۹۰). نقش درماندگی آموخته شده مادر در تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی فرزندان مقطع متوسطه شهرستان نورآباد فارس نقش درماندگی آموخته شده مادر در تاب‌آوری و خودپنداره تحصیلی فرزندان مقطع متوسطه شهرستان نورآباد فارس، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- مرکزی، فرانک (۱۳۹۴). رابطه مطلوبیت اجتماعی و خودکارآمدی با میزان شادکامی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد واحد کرمان. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- محسنی، نیک چهره (۱۳۷۵). ادراک خود از کودکی تا بزرگسالی، تهران: انتشارات بعثت.
- میکاییلی، نیلوفر؛ افروز، غلامعلی؛ قلیزاده لیلا (۱۳۹۱). ارتباط خودپنداره و فرسودگی تحصیلی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر. مجله روانشناسی مدرسه، ۹۱(۴)، ۹۰-۱۰۳.
- نجاریان، بهمن و ابراهیمی قوام، صغری (۱۳۶۹). نقش حمایت اجتماعی در سازگاری فرد. مجله اطلاعات علمی، ۶(۸)، ۴-۶.
- Conner, K. M., & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: the Conner-Davidson Resilience scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18, 76-82
- Cohn, M, A., Fredrickson, B, L., Brown, S, L., Mikels, J, A., & Conway, A, M. (2009). Happiness Unpacked: Positive Emotions Increase Life Satisfaction by Building Resilience, *Emotion*, 9(3), 361-368.
- Crowne, D.P., Marlowe, D. (1996). A new Scale of social desirability independent if psychopathology. *Journal of consulting psychology*, 24, 349-354.
- Liu, W.C., Wang, C.K.J. (2005). Academic self-concept: A cross-sectional study of grade and gender differences in a Singapore secondary school
- Ragozzino, R. L. (2009). A study of social desirability and self-esteem. *37th Annual western*.
- Martin, A. J., Marsh, H. W. (2006). Academic resilience and its psychological and educational correlates: A construct validity approach. *Psychology in the Schools*, 43(3), 267-281.